ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-6, ISSUE-5

TOSHKENT SHAHRINING UCHTEPA TUMANIDA AHOLI HARAKATCHANLIGINING TRANSPORT-GEOGRAFIK NUQTAI NAZARDAN TAHLIL QILISH.

Ziyoqulov I.A.-Toshkent davlat transport universiteti 1- kurs magistranti.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Toshkent shahrining Uchtepa tumanida aholi harakatchanligi transport-geografik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida hududning geografik joylashuvi, transport infratuzilmasining rivojlanish darajasi hamda aholi qatnovining asosiy yo‘nalishlari o‘rganildi. Shuningdek, 2025-yil 4-dekabrdagi PQ-368-sonli qaror asosida belgilangan ustuvor vazifalar doirasida transport tizimini rivojlantirish istiqbollari baholandi. Natijada, aholi harakatchanligini samarali tashkil etishda transport tizimini kompleks rivojlantirish, jamoat transporti ulushini oshirish hamda infratuzilmani optimallashtirish muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: transport,yo‘lovchi oqimi, geografik tizim, aylanmalar, avtomobil, urbangeografik, avtoturargoh, strategik joylashuv, harakatchanlik, infratuzilma.

Urbangeografik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yirik shaharlarda aholi harakatchanligi ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat bilan uzviy bog‘liq holda shakllanadi. Aholining ish joylari, ta’lim muassasalari va xizmat ko‘rsatish obyektlariga yo‘nalgan kundalik qatnovlari transport tizimiga sezilarli yuklama keltirib chiqaradi. Uchtepa tumanida ham aholi zichligi va funksional zonalarning notekis joylashuvi natijasida transport oqimlari muayyan yo‘nalishlarda jamlanadi. Bu holat transport infratuzilmasini hududiy jihatdan muvozanatli rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bois, transport-geografik yondashuv asosida aholi harakatchanligini o‘rganish shahar rejalashtirish jarayonida muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.[2]

Aholi geografiyasi va demografiya nazariyalariga ko‘ra, aholi harakatchanligi hududiy rivojlanishning muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon aholining yashash, mehnat va xizmat ko‘rsatish hududlari o‘rtasidagi muntazam aloqalari orqali namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, yirik shaharlarda kundalik qatnovlar (pendulum migratsiya) keng tarqalgan bo‘lib, bu transport tizimining yuklanish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri sanaladi. Uchtepa tumani misolida ham aholi harakatchanligi asosan ish joylari, ta’lim muassasalari hamda xizmat ko‘rsatish markazlariga yo‘naltirilgan bo‘lib, bu esa transport infratuzilmasiga bo‘lgan talabni oshiradi. Shu nuqtai nazardan, aholi joylashuvi va demografik tarkibning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda transport tarmoqlarini rejalashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Shaharlar - inson, mehnat va iqtisodiy resurslar jamlangan, hamda jamiyatning madaniy va ilmiy salohiyati markazlaridir. Shaharsozlik 10 nuqtai nazaridan shahar atamasi cheklangan hududda turar-joy, ma’muriy, sanoat va boshqa binolar, turli korxonalar, ijtimoiy, madaniy, tibbiy va boshqa muassasalarning joylashishini anglatadi. Shaharlarning jadal rivojlanishi asosan sanoatning jadal o‘sishi, ilmiy-texnika taraqqiyoti va mehnatni tashkil etish xususiyatining o‘zgarishi bilan bog‘liqdir.

Toshkent shahrida transport tizimini samarali boshqarish hamda yo‘l-transport tirbandliklarini kamaytirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu munosabat bilan qabul qilingan 2025-yil 4-dekabrdagi PQ-368-sonli qaror shahar transport infratuzilmasini kompleks rivojlantirish va aholi harakatchanligini yanada takomillashtirishga qaratilgan muhim strategik hujjat sifatida e’tiborga loyiqdir.[1]Mazkur qarorda transport tizimini modernizatsiya qilish, jamoat transportining jozibadorligini oshirish hamda yo‘lovchi tashish samaradorligini yaxshilashga doir aniq chora-tadbirlar belgilab berilgan. Ushbu strategik yo‘nalishlar doirasida Toshkent shahar

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

VOLUME-6, ISSUE-5

transport tizimini 2030-yilgacha rivojlantirishning asosiy ko‘rsatkichlari tasdiqlangan bo‘lib, ular orasida jamoat transportidan foydalanish darajasini sezilarli oshirish, avtobuslar harakat tezligini ko‘tarish hamda transport infratuzilmasini kengaytirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Xususan, jamoat transportidan foydalanish ulushini 60 foizga yetkazish, avtobuslarning o‘rtacha harakat tezligini 18 km/soatdan 24 km/soatga oshirish, 150 ming o‘rinli avtoturargohlar tashkil etish va metropoliten tarmog‘ini kengaytirish orqali uning umumiy uzunligini 100 kilometrdan ortiq darajaga yetkazish rejalashtirilgan. Mazkur ko‘rsatkichlar shahar transport tizimining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, aholi harakatchanligini optimallashtirishga xizmat qiladi.[1]

Aholi harakatchanligining shakllanishida demografik omillar, xususan, yosh tarkibi, mehnatga layoqatli aholi ulushi va migratsion faollik darajasi muhim rol o‘ynaydi. Uchtepa tumanida mehnatga layoqatli aholining yuqori ulushi transport tizimiga bo‘lgan talabning ortishiga olib kelmoqda. Bundan tashqari, ichki migratsiya jarayonlari va yangi turar-joy massivlarining paydo bo‘lishi transport yo‘nalishlarini qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, transport xizmatlarini rejalashtirishda demografik rivojlanish tendensiyalarini inobatga olish, aholi ehtiyojlariga moslashgan barqaror transport tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Urban hududlarda aholi harakatchanligi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning faol komponenti sifatida namoyon bo‘ladi. Aholining mehnat faoliyati, ta’lim olish va xizmatlardan foydalanish bilan bog‘liq kundalik harakatlari transport tizimiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Uchtepa tumani sharoitida aholi zichligining yuqoriligi hamda hududiy funksiyalarning notekis taqsimlanganligi transport oqimlarining ayrim yo‘nalishlarda jamlanishiga sabab bo‘lmoqda. Natijada, asosiy yo‘llarda yuklama ortib, transport tizimining samaradorligini oshirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu bois, transport-geografik yondashuv asosida hududiy rejalashtirishni takomillashtirish zarur hisoblanadi. Aholi harakatchanligining intensivligi ko‘p jihatdan demografik omillar bilan belgilanadi. Xususan, mehnatga layoqatli aholining salmog‘i, yosh tarkibi hamda migratsion faollik darajasi transport tizimiga bo‘lgan talabni shakllantiradi. Uchtepa tumanida ushbu ko‘rsatkichlarning nisbatan yuqori darajada ekanligi transport xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Bundan tashqari, yangi turar-joy massivlarining kengayishi va ichki migratsiya jarayonlari transport yo‘nalishlarini optimallashtirishni talab etadi. Mazkur omillarni kompleks hisobga olish orqali hududda samarali va barqaror transport tizimini rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

Toshkent shahrining muhim ma’muriy hududlaridan biri bo‘lgan Uchtepa tumani o‘zining geografik joylashuvi bilan alohida ahamiyatga ega. Mazkur tuman shimol va shimoli-sharqda Shayxontohur tumani, sharq hamda janub tomonlarda Chilonzor tumani, g‘arbiy qismida esa Toshkent viloyati bilan chegaradosh hisoblanadi. Hududiy chegaralar asosan yirik transport arteriyalari va tabiiy obyektlar orqali belgilangan bo‘lib, bu esa tumanning transport-geografik o‘rnini yanada muhimlashtiradi. Xususan, Shayxontohur tumani bilan chegara Kichik halqa yo‘li bo‘ylab o‘tsa, Chilonzor tumani bilan chegarasi Kichik halqa yo‘li, Zargarlik, Katta kan va Guliston ko‘chalari orqali belgilanadi. G‘arbiy tomonda esa Toshkent viloyati bilan tutash hudud Toshkent halqa yo‘li, Bo‘zsuv va Qoraqamish kanallari orqali ajralib turadi. Mazkur transport yo‘llari va tabiiy chegaralar Uchtepa tumanining transport oqimlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-6, ISSUE-5



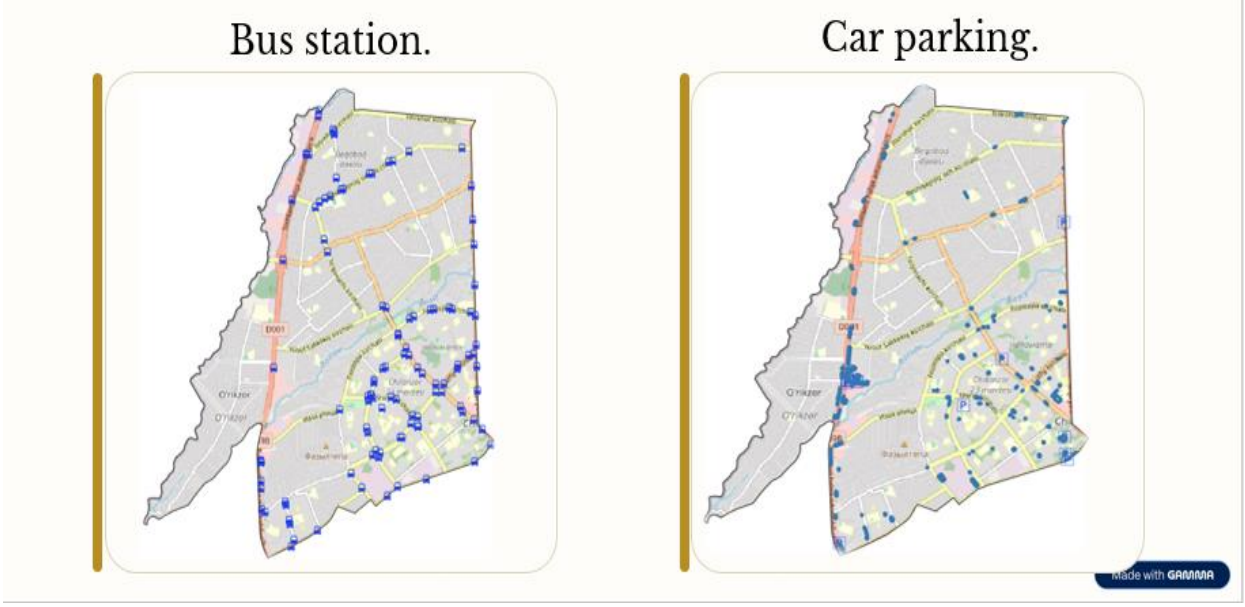
Umuman olganda, Uchtepa tumanining transport-geografik xususiyatlari va strategik joylashuvi shahar miqyosida aholi harakatchanligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, hududda transport infratuzilmasini ilmiy asosda rivojlantirish va mavjud yo‘nalishlarni optimallashtirish orqali transport tizimining samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Toshkent shahrining Uchtepa tumani 1977-yil 15-sentyabrda tashkil etilgan. Tumanning yangi nomi 18-asrdan ma’lum bo‘lgan tarixiy Uchtepa (uch tepalik) hududi nomi berilgan. Uchtepa tumani poytaxtning g'arbiy qismida joylashgan. Tuman mahalla nomlari: Abdulla Qodiriy, Alixontura Sog‘uniy, Bekobod, Besh-Qayrag‘och, Birlik, Bog‘ichinor, Bog‘iston, Bog‘obod, Chamanzor, Davlatobod, Degrez, Diydor, Diyorobod, Farxod, Foziltepa, Guzar, Ibrat, Istiroxat, Jarbuloq, Jurjoniy, Katta Cho‘pon-Ota, Katta Qani, Ko‘kcha Oqtepa, Ko‘ksaroy, Ko‘rkamobod, Kohna Cho‘pon-Ota, Latifguzar, Nayman, Nishabariq, Nurobod, O‘rikzor, O‘tkir, Oq Machit, Paxtakor, Qor Yog‘di, Qoziguzar, Quyi Darxon, Shaftolizor, Sharq Guli, Sharq Yulduzi, Shirin, Shofayzibog‘i, Taqachi, Tinchlikobod, Uchtepa, Vatan, Vatanparvar, Xamdo‘st, Xayratiy, Xojiobod, Xondamir, Xurshid, Yangiyo‘l, Yusuf Sakkokiy, Zarafshon, Zulfizar.[1][2] Toshkent shahrining Uchtepa tumanida umumiy hisobda 70 ta avtobus bekatlari mavjud. Tuman hududida avtobus, marshrut taksilari va shaxsiy transport vositalari asosiy harakat vositalari hisoblanadi. Transport infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi aholi harakatchanligining intensivligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.[3]

Toshkent shahrining Uchtepa tumani hududidan o‘tuvchi jamoat transporti yo‘nalishlari mazkur hudud aholisining harakatchanligini ta’minlashda muhim infratuzilmaviy omil hisoblanadi. Xususan, ushbu tumandan 13, 14, 17, 17T, 20, 33, 46, 64, 81, 87, 88, 110, 114, 125, 125m, 134, 139, 141, 182m, 237 va 454-sonli avtobus yo‘nalishlari muntazam ravishda faoliyat yuritib kelmoqda. Mazkur yo‘nalishlar tuman hududini shaharning turli qismlari bilan bog‘lab, aholining ish joylariga, ta’lim muassasalariga hamda ijtimoiy infratuzilma obyektlariga yetib borishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, ushbu transport tizimi yo‘lovchi oqimini samarali taqsimlash, tirbandliklarni kamaytirish hamda urbanizatsiya sharoitida transport xizmatlari sifatini oshirishga xizmat qiladi. Avtobus yo‘nalishlarining bunday keng qamrovi hududning transport tizimidagi ahamiyatini oshirib, jamoat transportidan foydalanish darajasini ko‘tarishga zamin yaratadi. Natijada, ekologik barqarorlikni

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

ta’minlash, shaxsiy transport vositalariga bo‘lgan ehtiyojni kamaytirish va shahar transport tizimini kompleks rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.[3]



Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Toshkent shahrining Uchtepa tumanida aholi harakatchanligi transport infratuzilmasi va hududiy joylashuv xususiyatlari bilan bevosita bog‘liqdir. Transport oqimlarining muayyan yo‘nalishlarda jamlanishi yo‘l tarmoqlariga ortiqcha yuklama tushishiga olib kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, transport tizimini samarali boshqarish, jamoat transporti imkoniyatlarini kengaytirish va zamonaviy infratuzilma elementlarini joriy etish muhim vazifa hisoblanadi. Kelgusida transport-geografik yondashuv asosida hududiy rejalashtirishni takomillashtirish, yangi transport yo‘nalishlarini ishlab chiqish hamda aholining real ehtiyojlariga moslashgan tizimni shakllantirish orqali Uchtepa tumanida harakatchanlik darajasini yanada oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida shahar transport tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Transport xizmatlari bo‘yicha statistik ma’lumotlar. – Toshkent, 2023.
2. Toshkent shahar statistika boshqarmasi. Shahar transport tizimi va yo‘lovchi tashish ko‘rsatkichlari. – Toshkent, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. Transport infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2022.
4. Abdurahmonov Q.X. Iqtisodiy geografiya asoslari. – Toshkent: “Fan”, 2020.
5. Soliyev A.S. Aholi geografiyasi va demografiya asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.